

Eduardo Galeano

ATEŞ ANILARI - II

Yüzler ve Maskeler

Türkçesi: Süleyman Doğru

Deneme

Bu kitap,

Ateş Anıları üçlemesinin ikinci cildi. Antoloji değil, bir edebi yaratı eseri. Yazar Amerika'nın, özellikle de Latin Amerika'nın hikâyesini anlatma, onun çoklu boyutlarını gözler önüne serme ve sırlarının içine dalma niyetinde. Engin mozaik üçüncü ciltte günümüze kadar ulaşacak. *Yüzler ve Maskeler* XVIII. ve XIX. yüzyılları kapsıyor.

Her metnin başında anlatılan bölümün yaşandığı yıl ve yer belirtiliyor. Sonunda, parantez içinde verilen sayılarsa yazarın bilgi ve referans çerçevesi ararken başvurduğu başlıca eserleri gösteriyor. Kaynak eserlerin listesi kitabın sonunda veriliyor.

Bire bir alıntılar italik yazıyla aktarılıyor.

*Bilmiyorum nerede doğduğumu,
Bilmiyorum kim olduğumu.
Bilmiyorum nereden geldiğimi
Ve bilmiyorum nereye gittiğimi.*

*Nerede devrildiğini bilmediğim
Bir ağacın sürgünüyüm ben.
Acaba nerede benim köklerim?
Ben hangi ağacın filiziyim?*

(Boyacá, Kolombiya'dan halk türküsü)

Amerika'nın vaadi

Mavi kaplan dünyayı paramparça edecek.

Kötülüğün, ölümün olmadığı başka bir dünya bu dünyanın yok oluşundan doğacak. Kendisi böyle istiyor. Bu yaşlı ve hırpalanmış dünya ölüp yeniden doğmak istiyor. O çok yorgun ve onca zaman için için ağlamaktan artık gözleri kör oldu. Zamanın çöplüğü gündüzlerini can çekişerek geçiriyor, geceleriye yıldızlara merhamet esinliyor. Yakında, İlk Baba başka biri olmak isteyen dünyanın yakarışlarını dinleyecek ve işte o zaman hamağının altında uyuyan mavi kaplanı salıverecek.

Guaranie yerlileri o anı beklerken ölüme mahkûm dünyada dolaşıp duruyorlar.

"Bize söyleyecek bir şeyin var mı, kolibri?"

Gitgide daha hafif, daha çok uçarak durmadan dans ediyorlar ve öteki dünyanın gelecek doğumunu kutlayan kutsal şarkılarını söylüyorlar.

"Yıldırım gönder, yıldırım gönder, kolibri!"

Cenneti ararken denizin kıyısına, Amerika'nın ortalarına kadar geldiler. Yaşlılıktan, hastalıktan ve hiç durmayan hayat şenliğini sekteye uğratacak her şeyden arınmış bir şekilde kurulacak olan yeni dünyanın peşinde dağları, ormanları ve nehirleri aştılar. Şarkılar mısırın kendi başına büyüyeceğini ve okların ağaçların arasında kendi başlarına uçacaklarını müjdeliyor; ne ceza ne de af gerekecek, zira o zaman ne yasak ne de suç olacak.

(72 ve 232)*

* Bu sayılar yazarın faydalandığı kaynağın kitabın sonunda yer alan kaynaklar bölümündeki sırasını belirtiyor.

1701: *Salinas Vadisi*

Tanrı'nın derisi

Guaraní halkından Chiriguano yerlileri Pilcomayo Nehri'ni yıllar ya da asırlar önce aştilar ve İnka İmparatorluğu'nun sınırına kadar geldiler. Burada, And Dağları'nın yükselmeye başladığı noktada kalıp kötülüğün ve ölümün olmadığı dünyayı bekleme-ye koyuldular. Cennetin peşinde koşanlar burada şarkı söyleyip dans ediyorlar.

Chiriguanolar kâğıdı bilmiyorlardı. Chuquisaca'lı Fransisken keşişlerin heybelerinde kutsal kitaplar taşıyarak çok uzun yol kat ettikten sonra bu köyde ortaya çıkmalarıyla Chiriguanolar kâğıdı, yazılı sözü ve basılı sözü keşfettiler.

Kâğıdı bilmedikleri için ne ona ihtiyaçları olduğunun farkındaydılar ne de ona verdikleri bir isim vardı. Bugün ona *Tanrı'nın derisi* diyorlar, çünkü kâğıt uzaklardaki dostlara mesaj göndermeye yarıyor.

(233 ve 252)

1701: *San Salvador de Bahía*

Amerika'nın sözü

Peder Antônio Vieira yüzyılın hemen başında öldü ama sesi evsiz barksıza kol kanat germeye devam ediyor. Kara bahtlılar ve ıstırap çekenlere kol kanat germiş misyonerin sözleri Brezilya topraklarında kulağa yepyeni ve capcanlı geliyor.

Bir gece, Peder Vieira en eski kahinler hakkında konuştu. Onlar kurban ettikleri hayvanların yüreğinde yazgıyı okurken hiç yanılmıyorlardı. Yüreğinde, dedi. Yüreğinde, kafasında değil, çünkü en iyi kahin akla yatkın değil sevgiye yatkın olandır.

(351)

Amerika'nın cazibesi

Coğrafya alanında bilge biri Paris'teki ofisinde kararsızlık yaşıyor. Guillaume Delisle yeryüzünün ve gökyüzünün haritalarını doğru bir şekilde çiziyor. Amerika haritasına El Dorado'yu dâhil edecek mi? Artık bir geleneğe dönüştüğü üzere, Alto Orinoco'nun bir tarafına gizemli gölü çizecek mi? Walter Raleigh'in Hazar Denizi kadar büyük betimlediği altın suların gerçekten var olup olmadığını Delisle kendi kendine soruyor. Meşale ışıklarında suya dalıp yüzen prensler, dalgalı altın balıklar, kanlı canlı bir şekilde yaşıyorlar mı ya da hiç yaşadılar mı?

Göl o güne kadar çizilen bütün haritalarda yer alıyor. Adı bazen El Dorado oluyor, bazen de Parima. Ama Delisle'in dinlediği ya da okuduğu tanıklar kuşku duymasına neden oluyor. Birçok paralı asker yeni dünyada El Dorado'yu ararken dört rüzgârın kesiştiği ve tüm renklerle, tüm acıların birbirine karıştığı uzak diyarların içlerine daldı, ama bir şey bulamadı. İspanyollar, Portekizliler, İngilizler, Fransızlar ve Almanlar, Amerikalı tanrıların turnakları ve dişleriyle kazdıkları uçurumları aştılar, tanrılar tarafından üflenen tütün dumanıyla ısınan selvalara tecavüz ettiler, tanrıların köklerinden söktükleri devasa ağaçlardan doğan nehirleri kat ettiler ve tanrıların tükürükle, nefesle ya da düşle yarattıkları yerlilere işkence ettiler ya da onları öldürdüler. Ama uçarı altın her seferinde parmaklarının ucundan kayıp gitti, hala da ele geçmiyor ve göl, kimse ona ulaşmadan ortadan kayboluyor. El Dorado insanların tabutsuz ve kefensiz gömüldükleri bir mezarın adına benziyor.

Dünya iki asır önce büyüdü ve yuvarlak oldu; o zamandan beri, hayallerinin peşine düşenler tüm limanlardan Amerika topraklarına doğru yola çıkıyorlar. Gemilere doluşarak, denizci ve konkistador bir tanrının himayesinde engin denizi aşılıyorlar. Avrupa'nın savaştan, salgın hastalıktan ya da açlıktan öldürmediği çobanların ve çiftçilerin yanında kaptanlar, tüccarlar, üçkâğıtçılar, mistikler ve mace-raperestler yolculuk ediyor. Hepsi mucizeyi arıyor. Denizin, kanları

yıkayan ve kaderleri şekillendiren sihirli denizin diğer tarafında, tüm zamanların en büyük vaadi açıkça sunuluyor. Orada dilenciler intikam alacak. Orada ayaktakımı markilere, reziller azizlere, idam mahkûmları kuruculara ve aşk satıcısı kadınlar da iyi çeyizli gelin adaylarına dönüşecek.

(326)

Amerika'nın nöbetçisi

Çok eski zamanın yerlileri And Dağları'nda gecenin tam ortasında yaşıyordu. Güney Amerika akbabası onlara güneşi getirdi. Havada uçanların en yaşlısı olan Güney Amerika akbabası küçük bir altın topu dağların arasına bıraktı. Yerliler onu yerden alıp var güçleriyle üflediler ve gökyüzüne doğru üflemek suretiyle altın topu sonsuza dek gökyüzünde asılı bıraktılar. Güneş altın terliyordu ve yerliler onun ışınlarının altınıyla yeryüzünü dolduran hayvanları ve bitkileri yarattılar.

Bir gece, ay üç haleyle çevrilmiş olarak zirvelerin üzerinde parladı: Halelerden biri kandı ve savaşın habercisiydi; diğeri ateşti ve yangının habercisiydi; siyah olansa yıkım halesiydi. Bunun üzerine yerliler kutsal altını yüklenerek dağların yüksek kesimlerine kaçtılar ve altınla birlikte kendilerini oradan aşağıya bırakınca göllerin ve yanardağların dibine kadar düştüler.

Güneşi And Dağları halklarına getirmiş olan Güney Amerika akbabası bu hazinelerin koruyucusudur. Kocaman hareketsiz kanatlarıyla karlı zirvelerin, suların ve dumanı tüten kraterlerin üzerinde süzülür. Açgözlülüğün geldiğini görünce, altın onu uyarır: Altın ciyaklar, ıslık çalar ve çığlık atar. Güney Amerika akbabası dikey dalışa geçer ve gagası hırsızların gözlerini çıkarırken, pençeleri onların etlerini lime lime eder.

Sadece güneş akbabanın sırtını, kel kafasını, buruşuk boynunu görebilir. Sadece güneş onun yalnızlığını bilir. Yeryüzünden bakınca, Güney Amerika akbabasının uçuşu erişilmezdir.

(246)

1701: Ouro Preto

Hokkabazlık sanatları

Ne Potosí'nin gümüş tepesi bir serap, ne de Meksika'nın derin yeraltı galerilerinde sadece hezeyanlar ve karanlıklar var; Orta Brezilya'nın nehirleri de gerçek altından yataklarda uyuyorlar.

Brezilya'nın altını, şansına ya da ölümüne, piyangoyla ya da bıçak darbeleriyle kazanılıyor. Portekiz Kralı her şeyin beşte birini alsa da, hayatta kalmayı başaranlar muazzam servetlerin sahibi oluyor. Netice itibarıyla beşte bir sadece lafın gelişi. Çok ama çok büyük miktarda altın kaçak olarak uçup gidiyor ve bölgenin sık ormanlarındaki ağaçlar kadar muhafız dikseniz de bunu önlemenin imkânı yok.

Brezilya madenlerinin keşifleri ruhları kurtarmaya ayırdıklarından daha fazla zamanı altın kaçakçılığına ayırıyorlar. İçleri oyulmuş tahtadan azizler bu tür ihtiyaçlar için zula vazifesi görüyor. Uzaklarda, denizin kıyısında, Rahip Roberto tespih çeker gibi sahte kalıp hazırlıyor ve bu sayede, haksızca edinilmiş altın külçelerin üzerinde kraliyet damgası parlıyor. Sorocaba Manastırı'ndan bir Benedikten rahibi olan Roberto ayrıca tüm kilitleri açan, her şeye muktedir bir anahtar üretti.

(11)

1703: Lizbon

Altın, transit yolcu

Brezilya genel valisi birkaç yıl önce isabetli oldukları derecede lüzumsuz kehanetlerde bulundu. Bahia'dan João de Lencastre, maceraperest sürülerinin madenci bölgesini bir suçlu ve serseri mabedine çevirdikleri konusunda Portekiz kralını uyardı; hepsinden önemlisi de, ona çok daha vahim başka bir tehlikeyi haber verdi: Amerika'dan gelen parasına kavuşmasıyla gözyaşları içinde elveda demesi bir olan İspanya'nın başına gelenler, altın

konusunda Portekiz'in de başına gelebilirdi. Brezilya altını ülkeye Lizbon Körfezi'nden girebilir ve yolculuğuna, Portekiz toprakları üzerinde hiç durmadan, Tejo Nehri üzerinden İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya istikametinde devam edebilirdi...

Valinin sözüne yankı yaparcasına Methuen Anlaşması imzalanıyor. İngiliz kumaşlarının parasını Brezilya altınıyla ödeyecek Portekiz. Başkasının sömürgesi olan Brezilya'nın altını İngiltere'nin endüstriyel gelişmesinde çok önemli bir itici güç olacak.

(11, 48 ve 226)

1709: *Juan Fernández Adaları*

Robinson Crusoe

Gözcü uzaklarda yanan ateşler gördüğünü haber veriyor. *Duke* gemisinin korsanları onları aramak için rota değiştiriyor ve pruvayı Şili kıyılarına çeviriyor.

Gemi Juan Fernández Adaları'na yaklaşıyor. Kıyıdaki ateşlerin oradan yola çıkan bir kano, ardında köpükten bir çizgi bırakarak gemiyle buluşmaya geliyor. Kir içinde, saç sakalı birbirine karışmış, yüksek ateşten titreyen ve ağzından tuhaf sesler çıkaran biri güverteye çıkıyor.

Günler sonra, Kaptan Rogers yavaş yavaş olayın aslını öğreniyor. Alexander Selkirk adındaki kazazede yelken, rüzgâr ve yağmalama konularında uzman bir İskoç meslektaş. Valparaíso kıyılarına korsan William Dampier'nin seferiyle gelmiş. İncil, bıçak ve tüfek sayesinde, Selkirk bu ıssız adaların birinde dört yıldan uzun bir süre hayatta kalmış. Oğlak bağırsağından balık avlama gereçleri yapmayı becermiş; yemeklerinde kayalardaki kristalize olmuş tuzu kullanıyormuş ve denizaslanlarından elde ettiği yağ ile aydınlanıyormuş. Yüksekçe bir yere, keçi ağlının yanına bir kulübe inşa etmiş. Bir ağaç kütüğüne geçen zamanı işaretliyormuş. Fırtına ona bir geminin kalıntılarının yanı sıra boğulmak üzere olan bir yerliyi getirmiş. Cuma günü kıyıya vurduğu için yerlinin adını

Cuma koymuş. Ondan bitkilerin sırlarını öğrenmiş. Büyük gemi geldiğinde Cuma orada kalmaya karar vermiş. Selkirk geri döneceğine söz vermiş, Cuma da ona inanmış.

On yıl içinde Daniel Defoe bir gemi kazazedesinin maceralarını Londra'da yayınlayacak. Selkirk onun romanında York doğumlu Robinson Crusoe olacak. Peru ve Şili kıyılarını yağmalayan Britanyalı korsan Dampier'nin seferi saygıdeğer bir ticari faaliyete dönüşecek. Issız ve tarihsiz adacık Pasifik Okyanusu'ndan Orinoco Nehri ağzına sıçrayacak ve kazazede onun üzerinde yirmi sekiz yıl yaşayacak. Robinson da yamyam bir vahşinin hayatını kurtaracak: *Master*, "efendi", İngilizce dilinde ona öğrettiği ilk sözcük olacak. Selkirk yakaladığı her keçinin kulağını bıçağının ucuyla işaretliyordu. Robinson adayı yani krallığını parça parça satmak için parsellere ayırmayı tasarlayacak; kazazede gemiden topladığı her nesneyi listeleyecek, adada ürettiği her şeyin muhasebesini tutacak ve her durumun bilançosunu yaparken talihsizlikleri *borç* hanesine, şansının yaver gittiği şeyleri de *alacak* hanesine yazacak. Robinson da, tıpkı Selkirk gibi, yalnızlığın, korkunun ve deliliğin haşin imtihanından geçecek; ama kurtarılma anında Alexander Selkirk konuşmayı bilmeyen ve her şeyden korkan titrek bir ucubeydi. Buna karşılık, doğanın yenilmez terbiyecisi Robinson Crusoe İngiltere'ye sadık kölesi Cuma'yla birlikte hesaplar yaparak ve maceralar tasarlayarak dönecek.

(92, 149 ve 259)

1711: *Paramaribo*

Onlar sustular

Hollandalılar ilk kez kaçan kölenin aşil tendonunu kesiyorlar ve ısrar edenin sağ bacağı gidiyor; ama Surinam'da özgürlük salgınının önüne geçmenin imkânı yok.

Kaptan Molinay nehir yoluyla Paramaribo'ya iniyor. Seferden iki kesik kafayla dönüyor. Kadın tutsakların kellelerini uçurmak

zorunda kaldı çünkü selvanın içinde artık yürüyecek halleri kalmamıştı. Birinin adı Flora, diğèrininki Sery'ydi. Bakışları hâlâ gökyüzüne dikili. Kırbaçlara, ateşe ve kızgın kerpetenlere rağmen tek kelime etmediler ve Paramaribo pazarında iyi paraya gitsinler diye semirttikleri, yağla ovuldukları ve kazınan kafalarına yıldızlar ve hilaller çizildiği günden beri sanki ağızlarından bir söz dahi çıkmamışçasına, inatçı bir dilsizliğe büründüler. Askerler Flora ve Sery'ye kaçak zencilerin nerede saklandıklarını sordukça onlar dilsiz kaldılar: Gözlerini kırpmadan gökyüzüne bakıp yukarıda başıboş bir şekilde hareket eden dağları andıran kocaman bulutları takip ediyorlardı.

(173)

O kadınlar yaşamı saçlarında taşıyorlar

Ne kadar çok zenciye çarınha gerseler ya da kaburgalarına geçirdikleri bir demir çengelden assalar da Surinam kıyısındaki dört yüz tarım çiftliğinden firarların ardı arkası kesilmiyor. Selvanın içlerinde, kaçakların sarı bayrağının üzerinde siyah bir aslan dalgalanıyor. Kurşun olmadığından, silahları taş ya da kemik parçaları fırlatıyor; ama Hollandalı sömürgecilere karşı en iyi müttefikleri geçit vermeyen sık ormanlar.

Köleler, firar etmeden önce pirinç ve mısır tanelerini, buğday ve fasulye tohumlarını, balkabağı çekirdeklerini çalıyorlar. Çok güür saçları bir ambar vazifesi görüyor. Cangılın içinde açılmış sığınma noktalarına ulaşınca, kadınlar kafalarını silkeliyor ve böylece özgür toprağı tohumluyorlar.

(173)

Cimarron

Kütük kisvesi altındaki kayman güneşin keyfini çıkarıyor. Salyangozun boynuzlarının ucundaki gözler dönüyor. Erkek kuş

dişi kuşa sirk akrobasisiyle kur yapıyor. Erkek örümcek tehlikeli örümcek ağına, üzerinde kucaklayacağı dişisi tarafından yenileceği çarşaf ve kefene tırmanıyor. Bir maymun sürüsü dallardaki yabani meyvelere hücum ediyor: Maymunların bağırışları ormanın altını üstüne getiriyor ve ne ağustosböceklerinin toplu duaları ne de kuşların soruları duyulabiliyor. Ancak, yapraklardan oluşan halının üzerinde tuhaf adımların gürültüsü yükseliyor ve selva birden susup paralize oluyor, içine çekiliyor ve bekliyor. İlk kurşun atıldığında tüm selva can havliyle kaçmaya başlıyor.

Silah sesi herhangi bir kaçak köle avını haber veriyor. *Cimarron* Antiller dilinde “özgürlük arayan ok” anlamına geliyor. İspanyollar ormana kaçan boğaya bu ismi verdiler ve sözcük daha sonra başka dillere de geçti: Amerika’nın tüm bölgelerindeki selvalarda, bataklıklarda ve derin vadilerde sığınak arayan; sahibinden uzaklarda özgür bir ev inşa edip onu sahte patikalar açarak, ölümcül tuzaklar kurarak savunan köleye *chimarrão*, *maroon*, *marron* deniyor.

Cimarron sömürge toplumunu kangren ediyor.

(264)

1711: *Murrí*

Asla yalnız değiller

Cimarron yerliler de var. Onları keşişlerin ve komutanların kontrolü altında hapsetmek için Chocó bölgesinde yeni doğan *Murrí* Köyü gibi hapishaneler kuruluyor.

Uzun zaman önce buraya, sıradağlardan inen altın ırmaklarını arayan beyaz kanatlı devasa kanolar geldiler; işte o zamandan beri yerliler kaçıyorlar. Selvada ve nehirlerde dolaşırken sonsuz sayıda ruh onlara eşlik ediyor.

Büyücü, ruhları çağırın sesleri biliyor. Hastaları tedavi etmek için salyangoz kabuğunu, içinde pekarinin, cennet kuşunun ve şarkı söyleyen balığın yaşadığı ormana doğru üflüyor. Sağlıklı

olanları hasta etmek için bir akciğerin içine ölüm kelebeğini koyuyor. Büyücü, Chocó bölgesinde ruh barındırmayan toprak, su ve hava olmadığını biliyor.

(121)

1711: Palenque de San Basilio

Zenci kral, beyaz aziz ve onun azize karısı

Zenci Domingo Bioho'nun Cartagena de Indias'ta kanyonlardan firar edip bataklık bölgesinde savaşı kral olmasının üzerinden bir asırdan fazla zaman geçti. Köpekler ve arkebüzlü askerlerden oluşan ordular onu takip ettiler, yakaladılar ve Domingo birçok kez darağacını boyladı. Domingo değişik defalar kalabalığın tezahüratları altında, bir katırın kuyruğuna bağlanıp Cartagena sokaklarında sürüklendi; birçok kez penisini kesip uzun bir mızrağın ucuna taktılar. Avcılarına ödül olarak ardı ardına topraklar ve birçok kez marki unvanları verildi; ama Dique Kanalı ya da Aşağı Cauca'daki cimarron köylerinde Domingo Bioho hüküm sürüyor ve eşi benzeri olmayan boyalı suratıyla insanlara gülüyor.

Özgür zenciler diken üstünde yaşıyor, doğduklarından itibaren kendilerini kavga etmeye hazırlıyor ve uçurumların yanı sıra içlerinde zehirli kazıklar bulunan derin çukurlarla korunuyorlar. Bu bölgenin, bir asırdan beri varlığını sürdüren ve direnen en önemli kaçak köle sığınma köyü bir azizin adını taşıyor. Köyün adı San Basilio, çünkü yakında heykeli Magdalena Nehri'nden gelecek. San Basilio oraya girmesine izin verilen ilk beyaz olacak. Piskoposluk tacı ve asasıyla birlikte gelecek ve içinde bir sürü mucize bulunan küçük bir tahta kiliseyi de yanında getirecek. Ne çıplaklık utancı onu korkutacak ne de efendi ağzıyla konuşacak. Cimarron topluluk ona ev ve kadın verecek. Öbür dünyada Tanrı ona eş olarak bir dişi eşek vermesin ve bu topraklarda buldukları müddetçe birlikte keyif alsınlar diye, ona Catalina adında bir dişi azize bulacaklar.

(108 ve 120)